

APORTUL INSTITUȚIILOR PUBLICE LA VALORIFICAREA PATRIMONIULUI CULTURAL MOBIL ȘI IMOBIL DIN BASARABIA (1918-1940)



Maria ȘEVCIUC,
doctorandă, anul IV,
Universtatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, mun. Chișinău
e-mail: maria_shevciuc@mail.ru

Summary



During 1918-1940, in Bessarabia, the public institutions, existing and newly created, promoted a policy of integrating Bessarabia culture into the Romanian one. Their work had a strong impact on the population of Bessarabia, contributing to the enlightenment and reanimation of the Romanian spirit on this territory.

The protection of historical monuments, boyars' mansions and religious buildings of great historical and artistic value from Bessarabia, was a matter of great need for both the Russian Empire in 1812-1918 as the Romanian State during 1918-1944. For this purpose, the cultural institutions were oriented to highlight the historical and cultural relics that have been preserved on the territory between the Prut and Nistru, regardless of the weather.

In Bessarabia there were several cultural institutions, which enjoyed a wide influence among citizens. These include the Society of Fine Arts, cultural centers, libraries, the Central Library, the `Bessarabia Life` magazine, churches and monasteries, the Archdiocese and then Metropolitan Church of Bessarabia, workshops cutlery, societies, fraternities, museums church and monastery, the National Museum of Natural History, the Historical Monuments Commission, the Archives of the Bessarabia Governor, the Historical - Archaeological Society Church of Bessarabia etc.

In Bessarabia the protection of historical monuments, boyars' mansions and religious buildings of great historical and artistic value is a matter of great need in the first decades of the nineteenth century, governed by the Russian Empire law (1812-1918) and Romania (1918-1944). The Great Union has opened new horizons and spiritual life, with an unprecedented development in the interwar period. The cultural unity existed long ago in the the Romanian territory, which did not exclude some features from one province to another, from one area to another, features that did not alter its basic unity.

The cultural factor has acquired special sizes within the state policy. Many prominent intellectuals held high positions as most politicians had a serious training in various

specialties of science and culture. Beyond searches, accomplishments and failures, leading cultural exponents played an active role, much greater than before, in the life of the state, and the state, through its various levers, supported material and moral the scientific, technical, and artistic creation.

It came after 1918 in a new stage, where the original research takes on a special scale with the results of national and universal value. We are seeing a modernization of teaching and research in close connection with the scientific world from abroad. Significant scientific schools, artistic literary currents have been formed alongside some departments, laboratories, institutes, resorts, circles, prestigious journals in different areas of the country, headed by the great men of culture and art pioneers in areas of the greatest importance.

Key words: *cultural heritage, public institutions, religious heritage, library, archive, the interwar period.*

În perioada 1918-1940, în Basarabia, instituțiile publice, atât existente, cât și cele nou create, au promovat o politică de integrare a culturii basarabene în cea românească. Activitatea acestora a avut un impact puternic asupra populației Basarabiei, contribuind la culturalizarea și reanimarea spiritului românesc de pe acest teritoriu.

În Basarabia au existat mai multe *instituții de cultură*, care se bucurau de o largă influență în rândul cetățenilor.

Între acestea se numără *Societatea de Belle Arte*, înființată în 1921 la Chișinău, care avea trei secții: teatru, muzică și arte plastice. Aceasta organiza spectacole de teatru, audiții muzicale, expoziții de pictură, sculptură, fotografii artistice, se îngrijea de întreținerea vechilor monumente istorice și de artă. Societatea a primit donații și a achiziționat opere artistice, cu care a constituit Muzeul de Arte Plastice din Chișinău. În 1922 a fost organizată, la București, prima expoziție a artiștilor basarabeni Alexandru Plămădeală, S. Kogan, I. Bulat ș.a.

Dintre monumentele ridicate în această perioadă se remarcă cea a lui Vasile Lupu, din orașul Orhei, a regelui Ferdinand, din Chișinău și a lui Ștefan cel Mare și Sfânt, amplasată în centrul municipiului Chișinău (realizată în 1927 de Alexandru Plămădeală).

O instituție importantă și prestigioasă din Basarabia interbelică a fost *căminul cultural*. Înființate în toate orașele și în aproape toate satele din acest teritoriu, căminele culturale erau frecventate mai ales de adulți, care ascultau conferințe și purtau discuții asupra unor teme diverse, de istorie, literatură, astronomie, agronomie, fizică, artă etc. Activitatea căminelor culturale era sprijinită de Fundațiile Regale, care editau cărți, broșuri, pliante și alte materiale, cu puternic impact asupra cetățenilor doritori să se informeze asupra vieții culturale și științifice din țară și din străinătate.

Bibliotecile, atât cele din orașe, cât și cele sătești, au cunoscut o creștere numerică, dar și în privința fondului de carte. De regulă, bibliotecile organizau întâlniri cu cititorii, la care participau autori sau alți cărturari, constituindu-se în adevărate evenimente pentru localitățile în care se aflau.

În 1920 s-a înființat, la Chișinău, Biblioteca Centrală a Basarabiei, care beneficia de dreptul de depozit legal (gratuit, câte două exemplare din toate publicațiile, în momentul apariției lor în România – cărți, broșuri, atlase, albume, reviste, ziare etc.)¹. Printre cele mai importante reviste ale acelei perioade a fost „Viața Basarabiei”, care a avut un rol însemnat în salvagardarea patrimoniului cultural național românesc².

În perioada interbelică în Basarabia au fost construite peste 100 de noi biserici, cu deosebire în satele basarabene, dar și în unele orașe, cele mai impunătoare, prin dimensiuni și stil arhitectonic, fiind catedralele din Bălți și din Tighina. Arhiepiscopia și apoi Mitropolia Basarabiei a editat un număr impresionant de cărți bisericești, ziare, care erau răspândite pe întreg teritoriul provinciei, fiind difuzate de preoți care desfășurau și o muncă de culturalizare a enoriașilor³.

Problema protecției patrimoniului bisericesc – edificii de cult, picturi bisericești, icoane și cărți sfinte, inventar liturgic prețios etc. – a fost o preocupare permanentă a autorităților ecleziastice, mănăstirile și bisericile mari din țară fiind veritabile fortărețe, unde se păstrau tezaur domnești, princiare, nobiliare și cele bisericești.

În Basarabia protejarea monumentelor istorice, conacelor boierești și edificiilor de cult de o deosebită valoare istorică și artistică devine o chestiune de o necesitate majoră, reglementată de legislația din Imperiul Rus (1812–1918) și România (1918–1944).

Un aport deosebit în valorificarea patrimoniului bisericesc din prima jumătate a secolului XX au adus atelierele de orfevrărie, fondate în 1911 de către Arhiepiscopia Chișinăului. Grație activității societăților, frățiilor, Muzeului bisericesc, muzeelor mănăstirești, a fost păstrată o parte considerabilă a pieselor liturgice, cărți sfinte, veșminte preoțești; a fost salvată arhitectura bisericilor care necesita o reparație curentă sau restaurare artistică⁴.

În 1918-1940 în Basarabia a activat cu succes Muzeul Național de Istorie Naturală, care avea un bogat patrimoniu muzeal. În muzeu se păstrau peste 40 de mii de exponate. În 1926-1944 s-a editat „Buletinul Muzeului Național de Istorie Naturală din Chișinău”, care a jucat un rol considerabil în studierea naturii

¹ <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1420>

² Anton, Moraru, *Etnografia și muzeografia Basarabiei interbelice*. Chișinău, 2015
http://www.dacoromania-alba.ro/nr74/etnografia_muzeografia.htm

³ <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1420>

⁴ <http://ortodox.md/200-de-ani-de-la-formarea-eparhiei-chisinaului-si-hotinului-protectia-patrimoniului-bisericesc/>

Basarabiei. Au fost publicate peste 60 de lucrări pe diferite probleme ale științelor naturale. Prof. A. Moraru a subliniat că, după Unirea din 27 martie 1918, s-a trezit societatea basarabeană cu gândul și cu faptele sale sociale spre cultură, spre învățământ și cunoașterea istoriei românilor, etnografiei, tradițiilor naționale românești. Unirea din 27 martie 1918 a contribuit fundamental la dezvoltarea tradițiilor, obiceiurilor, modului de viață național românesc. Printre cei mai vestiți cercetători ai etnografiei și istoriei naturale au fost savanții Petre Ștefănuță, Bogdan Istru, Gheorghe Madan, Elena Alistar, Nicolae Moroșanu, Ion Costin, Ștefan Ciobanu, Vlad Juțcan, Leon Boga, Pan Halippa, Paul Gore, Iosif Lepși, Nicolae Frolov, Albina Osterman, Grigore Vrabie, Maria Pocora, Ioan Moța, Ion Pelivan și mulți alții. Au fost realizate cercetări etnografice în cadrul Institutului Social Român din Basarabia⁵.

Cât privește societățile de profil, în 1904 a fost fondată Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia. Obiectivul principal era cercetarea și analiza patrimoniului bisericesc din țară, în vederea depistării, catalogării și publicării ulterioare, cum a și fost realizat în 1923, în cazul cărților sfinte deținute în fondurile Muzeului Bisericesc și a inventarului liturgic prețios. Conform Statutului (punct. 4-6), Societatea avea dreptul de a înființa un Muzeu, bibliotecă și arhivă. Muzeul Bisericesc își începe activitatea în 1906. Din 1912 a fost inițiată colectarea sistematică a lucrărilor prețioase vechi și cărți pentru muzeul societății. În 1915 a fost întreprinsă o excursiune istorico-arheologică prin Basarabia, și au fost vizitate orașele Hotin, Soroca, Bălți, Cetatea Albă, bisericile de peste Nistru. Soarta ulterioară a acestui muzeu după 1940 nu ne este cunoscută.

Comisiunea Monumentelor Istorice (CMI), fondată în 1918, avea drept obiectiv principal studierea, restaurarea și conservarea monumentelor istorice. Grație activității acestei Comisiuni, a fost adoptată Legea despre conservarea monumentelor istorice (Monitorul Oficial nr. 82 din 29 iulie 1919). Nu se permitea construcția în apropierea bisericilor, cetăților ridicate până în 1850, iar modificarea clădirilor era posibilă numai cu acordul Comisiunii⁶.

Odată cu unirea Basarabiei cu România, în 1918, începe o etapă nouă și în procesul consolidării arhivisticii basarabene, fondată în 1815 printr-o dispoziție a guvernatorului regiunii Basarabia, I.M. Harting, sub denumirea de *Arhiva Guvernatorului Basarabiei*. A fost creată Direcția Regională a Arhivelor Statului din Basarabia, în frunte cu Leon Boga, fost angajat al Direcției Generale a Arhivelor Statului din București. Colaboratorii arhivei au reușit, în această perioadă, să salveze foarte multe colecții de documente, precum și să le includă în circuitul științific. Au

⁵ Anton, Moraru, *Etnografia și muzeografia Basarabiei interbelice*. Chișinău, 2015
http://www.dacoromania-alba.ro/nr74/etnografia_muzeografia.htm

⁶ <http://ortodox.md/200-de-ani-de-la-formarea-eparhiei-chisinaului-si-hotinului-protectia-patrimoniului-bisericesc/>

fost publicate mai multe culegeri de documente, printre care se remarcă colecția „Documente Basarabene”, îngrijită de L. Boga. Un impact deosebit în promovarea instituției arhiviste basarabene și, în special, în valorificarea documentelor de arhivă, prin publicarea lor, l-a avut revista „Arhivele Basarabiei” (1929-1938), sub conducerea profesorilor Toma Bulat și Constantin Tomescu.

Instituția arhivistică din perioada interbelică a stat la bază creării, în 1940, a Arhivei Centrale de Stat a RSSM. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial colecțiile de documente, în special, cele ce au fost create în perioada administrației românești, au fost evacuate în România, fiind readuse la Chișinău, în 1954⁷.

Așadar, Marea Unire a deschis noi orizonturi și vieții spirituale, înregistrându-se, în perioada interbelică, o dezvoltare fără precedent. Este cunoscută unitatea culturală existentă cu mult timp înainte în spațiul românesc, care nu a exclus unele particularități de la o provincie la alta, de la o zonă la alta, particularități care nu-i alterau unitatea fundamentală.

Factorul cultural a căpătat dimensiuni deosebite în cadrul politicii statului. Numeroși intelectuali de vază au deținut funcții înalte, după cum cei mai mulți oameni politici aveau o serioasă pregătire în diferite specialități ale științei și culturii. Dincolo de căutări, împliniri și eșecuri, exponenți de frunte ai culturii au avut un rol activ, mult mai mare ca până atunci, în viața statului, iar statul, prin diferitele sale pârghii, a sprijinit material și moral creația științifică, tehnică, artistică.

Bibliografie:

1. *Basarabia. Dilemele identității* (volum editat de Flavius Solomon, Alexandru Zub). Iași: Fundația Academică „A.D. Xenopol”, 2001.
2. Chiosa, Igor, Promovarea culturii în Basarabia. Revista Societății Istorico-arheologice bisericești din Basarabia. În: *BiblioScientia. Revistă de biblioteconomie și științele informării*, nr. 9., 2013, Chișinău.
3. Comisiunea Monumentelor Istorice. Secția din Basarabia. Anuar. Chișinău, 1924,
4. Ioniuc, Adriana, Rolul muzeelor în România interbelică. Iași: Junimea, 1998.
5. Ioniuc, Adriana, Rolul statului în organizarea instituțiilor de cultură în România interbelică. În: *Studii de muzeologie și muzeografie. Omagiul lui Nicolae Răileanu la 60 de ani*, vol. I. Chișinău, 2004.
6. Noroc, Larisa, *Cultura Basarabiei în perioada interbelică (1918-1940)*. Chișinău, 2009.
7. Noroc, Larisa, *Metode de culturalizare a societății basarabene în perioada interbelică*, publicat în: *Probleme ale științelor socio-umane și modernizării învățământului*,

⁷ <http://www.arhiva.gov.md/istoricul-arhivelor>

volumul II (prezentat la *Conferința de totalizare a muncii științifico-didactice a corpului profesoral-didactic pentru anul 2012*). Chișinău, 2013.

8. Noroc, Larisa, *Societăți culturale în Basarabia interbelică*, În: *Destin românesc*, revistă de istorie și cultură, 2006, An. I (XII) Nr.2 (46), serie nouă.
9. Paul, Mihail, *Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia*. Chișinău: Știința, 1993.
10. Ploșniță, Elena, *Muzeul basarabean în fluxul istoriei*. Chișinău: Civitas, 1998.
11. Ploșniță, Elena. *Protejarea patrimoniului cultural în Basarabia*. Chișinău: Cartier polivalent, 2009.
12. Ploșniță, Elena, Răileanu, Nicolae, *Pagini de muzeografie basarabeană*. Chișinău: Universitas, 1999.

Surse web:

1. Moraru, Anton, *Etnografia și muzeografia Basarabiei interbelice*. Chișinău, 2015, http://www.dacoromania-alba.ro/nr74/etnografia_muzeografia.htm
2. <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1420>
3. <http://ortodox.md/200-de-ani-de-la-formarea-eparhiei-chisinaului-si-hotinului-protectia-patrimoniului-bisericesc/>
4. <http://www.arhiva.gov.md/istoricul-arhivelor>